

АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ ДЕНДРОЛОГІЧНОГО ПАРКУ "ОЛЕКСАНДРІЯ" ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ПЕРСПЕКТИВНОЇ МОДЕЛІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

Метою статті є оцінка сучасного стану та можливостей інтенсифікації використання рекреаційного потенціалу дендрологічного парку "Олександрія" для підготовки та реалізації перспективної моделі територіальної організації туристсько-рекреаційної сфери регіону. **Методологія дослідження** полягає в комплексному аналізі наявного потенціалу туристсько-рекреаційних ресурсів дендрологічного парку "Олександрія" з використанням основ сучасного проектування ландшафтних парків. **Наукова новизна.** Автор відзначає, що необхідною умовою розвитку рекреації в дендрологічних парках є визначення власного рекреаційного продукту та інноваційні підходи до використання наявного туристичного потенціалу. На прикладі лісопаркових територій, що входять до складу дендрологічного парку "Олександрія" пропонується концепція створення та розвитку туристсько-рекреаційного ландшафтного парку "Олександрія XXI століття", в якому особлива увага буде приділятися не лише сукупності природних і рукотворних об'єктів, а також умовам, можливостям і засобам, придатним для формування туристського продукту та здійснення відповідних турів, екскурсій, програм. **Висновки.** Оцінюючи фактори, що стимулюють розвиток туризму, можна дійти висновку, що наявність на території певних унікальних або цікавих об'єктів визначає перспективи туристичної індустрії в тому чи іншому регіоні, а туристсько-рекреаційні ландшафтні парки можуть виконувати функції із задоволення потреби в рекреації не лише місцевого населення, а й туристів.

Ключові слова: туристсько-рекреаційний потенціал, проектування ландшафтних парків, дендрологічний парк "Олександрія", ресурси.

Шевченко Наталья Александровна, кандидат педагогических наук, доцент кафедры арт-менеджмента и инвент-технологий Национальной академии руководящих кадров культуры и искусства

Анализ рекреационного продукта дендрологического парка "Александрия" для подготовки перспективной модели территориальной организации туристической сферы региона

Целью статьи является оценка современного состояния и возможностей интенсификации использования рекреационного потенциала дендрологического парка "Александрия" для подготовки и реализации перспективной модели территориальной организации туристско-рекреационной сферы региона. **Методология исследования** заключается в комплексном анализе имеющегося потенциала туристско-рекреационных ресурсов дендрологического парка "Александрия" с использованием основ современного проектирования ландшафтных парков. **Научная новизна.** Необходимым условием развития рекреации в дендрологических парках является определение собственного рекреационного продукта и инновационные подходы к использованию имеющегося туристского потенциала. На примере лесопарковых территорий, входящих в состав дендрологического парка "Александрия", предлагается концепция создания и развития туристско-рекреационного ландшафтного парка "Александрия XXI века", в котором особое внимание будет уделяться не только совокупности природных и рукотворных объектов, а и условиям, возможностям и средствам, пригодным для формирования туристского продукта и осуществления соответствующих туров, экскурсий, программ. **Выводы.** Оценивая факторы, стимулирующие развитие туризма, можно сделать вывод, что наличие на территории определенных уникальных или интересных объектов определяет перспективы туристической индустрии в том или ином регионе, а туристско-рекреационные ландшафтные парки могут выполнять функции по удовлетворению потребности в рекреации не только местного населения, но и туристов.

Ключевые слова: туристско-рекреационный потенциал, проектирование ландшафтных парков, дендрологический парк "Александрия", ресурсы.

Shevchenko Nataliia, Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor, Department of Art Management and Invent-Technologies of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Analysis of recreational product – dendrological park "Oleksandriya" for preparation of perspective model of territorial organization of tourist sphere of the region.

The purpose of the research is an estimation of the modern state and possibilities of intensification of the use of recreational potential of dendrological park "Oleksandriya" for preparation and the realization of perspective model of territorial organization of tourist-recreational sphere of the region. Research **methodology** consists in the complex analysis of present potential of the tourist-recreational resources of dendrological park "Oleksandriya" with the use of basic principles of modern designing of landscape parks. **Scientific novelty.** The necessary condition of the development of recreation in dendrological parks are determination of their own recreational product and innovative approaches to the use of available tourist potential. Through the example of the forest-park areas, being a part of the dendrological park "Alexandriya" the work proposes a concept of creation and development of the recreational landscape park "Alexandriya of the XXI century", where a special attention will be given not only to a combination of natural and man-made objects and conditions, but also to the opportunities and means suitable for formation of tourist product and organization of appropriate tours, excursions and programs. **Conclusions.** Assessing the factors that promote the development of tourism it may be concluded that the availability of certain unique or interesting objects in the territory determines the prospects of the tourism industry in one region or another and tourist and recreational landscape parks can meet the recreation requirements not only of local population, but of tourists as well.

Keywords: tourist and recreational potential, landscape parks designing, dendrological park "Alexandriya".

Актуальність теми дослідження. Необхідною умовою розвитку рекреації у природно-заповідних територіях, зокрема, дендрологічних парках є наявність туристсько-рекреаційного потенціалу. В це поняття вкладається вся сукупність природних, культурно-історичних і соціально-економічних умов, сприятливих для організації рекреаційної діяльності на певній території [2]. Іноді рекреаційним потенціалом називають наявність на території певних унікальних або цікавих не тільки для місцевих жителів об'єктів, що визначають перспективи туристичної індустрії в тому чи іншому регіоні. Тому при проведенні досліджень щодо визначення та оптимізації рекреаційного продукту дендрологічного парку "Олександрія" актуальним було приділити увагу виявленню наявного туристсько-рекреаційного потенціалу для підготовки та реалізації перспективної моделі територіальної організації туристської сфери регіону, а оцінка сучасного стану та можливостей інтенсифікації використання рекреаційного потенціалу дендрологічного парку "Олександрія" стали метою статті. Проблематиці збереження, відновлення та оптимізації історичних садово-паркових об'єктів та поліпшенню організації дозвілля в парковому середовищі присвячені публікації О. М. Байрак, О.Р.Копієвської, І.В. Петрової, І.В. Черняка, методологія аналізу рекреаційно-туристських ресурсів досліджується О. О. Бейдиком та М.І. Скрипник, рекреаційний потенціал дендрологічного парку "Олександрія" вивчався С. І. Галкіним й В.Ю.Пестушко, методичні рекомендації зі створення екологічної стежки у дендропарках загальнодержавного значення та парках-пам'яток садово-паркового мистецтва розроблені Л. В. Калашніковою, Н. М. Дойко, В. Л. Рубіс, Н. С. Бойко.

Виклад основного матеріалу. Дендрологічний парк "Олександрія" має найбільшу площу серед академічних ботанічних садів та дендропарків України та розташований по обидва боки річки Рось. Площа дендропарку "Олександрія" за останні роки неухильно збільшується: в 2005 році він займав 201,5 гектарів (і вже тоді був найбільшим), а в 2008 вже мав 297 гектари. 2009 року парку передали лісове урочище Голлендерня і парк виріс ще на 108 га (загалом 405,6 га). Отже, територія парку має дві складові: історичне ядро садово-паркового ансамблю та нещодавно приєднані ділянки природного парку. Опіраючись на рекреаційний потенціал парку можна створювати проекти перспективного розвитку приєднаних територій.

У 2005 році адміністрацією парку було розроблено, затверджено в НАН України і погоджено з Міністерством охорони навколишнього середовища України "Проект організації території", згідно з яким проведено нове зонування території, визначено основні напрями науково-дослідної, еколого-просвітницької діяльності та розвитку туризму на період до 2020 року [3]. Очевидно, що процес збереження паркових ландшафтів старої частини дендрологічного парку, який відбувається на сучасному етапі, має одночасно проходити з розробленням і впровадженням концепції функціонування рекреаційного ландшафтного парку на територіях площ, приєднаних пізніше. Це дасть можливість кращого туристичного освоєння та використання парку, як поліфункціональної установи, як центру соціально-культурного розвитку населення у природному середовищі, як "змістовно-функціональної" моделі, що ґрунтується на трьох стратегічних напрямках діяльності парків: рекреації, культури та екології [8].

Як кожен дендрологічний парк чи парк – пам'ятка садово-паркового мистецтва, "Олександрія" володіє потужним потенціалом для екологічного туризму та екологічної освіти місцевої громади через розкриття різноманітності та багатства природи, пропаганду різних форм природокористування, культурно-освітню діяльність, демонстрацію рекреаційно-туристських можливостей. У 2012 р. було розроблено науково-навчальний маршрут "Екологічна стежка дендропарку "Олександрія", до якого увійшло 22 об'єкти, а у 2013 році на підставі проведеної наукової та практичної роботи розроблено новий маршрут із 25 складових елементів [5]. Під час прогулянки алеями парку, відвідувачі мають змогу любоватися рядом красивих панорам, бачити ділянки неприкрашеної природи і, таким чином "знайомитися" з пейзажами рідної природи, задовольняти потребу людини в гармонійному довкіллі, що адекватне формуванню і розвитку української природи та української нації.

Оскільки територія південної Київщини, зокрема Білоцерківщини значно окультурена, то до останніх десятиліть для жителів цих місць батьківщина асоціювалася із культурними і напівдикими ландшафтами – полями, садами, лісами. Але останнім часом серед таких ландшафтів з'явилися зруйновані і деградовані елементи природи – смітники, пустирі, захаращені лісосмуги. Тому розвиток екологічного туризму може стати альтернативою споживацького відношення до природно-культурного середовища як школа краєзнавства та важлива риса сучасного стандарту життя.

На території парку "Олександрія" є 6 типів садово-паркових ландшафтів: лісовий, парковий, лучний, садовий, регулярний та альпійський. Площа декоративних водойм парку становить 21 га. Стару частину парку перетинають чотири балки, у трьох з яких є створені каскади ставків, що живляться джерельною водою. Загальна довжина алей і доріжок становить понад 20 км. На півдні парку протікає річка Рось, а з північної сторони пролягає дорога Біла Церква – Сквиря. Незначну площу парку займає колишній кар'єр та природні виходи гранітних порід. Крім великої кількості джерел і ставків, на території парку є свердловини із радоною водою [4].

Багатий видовий склад рослинного фонду усього парку слугує моделлю планетарного масштабу, бо містить рослини, що ростуть в тайзі, зоні мішаних лісів, лісостепу та степу. Саме завдяки знайомству з ландшафтними композиціями березового гаю, природної діброви, суходільних лук, альпійських гірок, заплави річки, ставків і боліт, закладаються наукові уявлення про еталонні ділянки природних зон, про різницю між ландшафтами, які нас оточують, і які були в недалекому минулому, про вразливість екологічних систем, про вплив антропогенного навантаження на дику природу. Об'єкти екологічного туризму – пам'ятки природи, заповідні урочища, скали, джерела уже є прикладом народних екологічних традицій, а заповідні природні об'єкти, пристосовані до туризму, отримують більшу рекреаційну, виховну, освітню і культурну цінності, тому що сприяють збереженню зразків природних і культурних ландшафтів в зоні традиційного розселення людини.

Традиційно сади та парки формували колекції екзотичних видів, знайомили з ними відвідувачів, виконували рекреаційну роль, вирішували прикладні завдання інтродукції та ландшафтного будівництва [1]. Рекреаційні зони парку включають ландшафтні та архітектурні комплекси; водні акваторії річки Рось та численні ставки і джерел, лісові ділянки з відповідним мікрокліматом, оглядові майданчики біля колони "Луна", великої галявини та на Палієвій горі, кольорове розмаїття квітучих дерев і кущів. Поруч з парком знаходиться човнова станція і пляж, а на протилежному боці річки санаторій-профілакторій "Діброва" з лікувально-оздоровчим комплексом та спортивними майданчиками.

Розвиток сфери дозвілля на території дендропарку, створення куточків для відпочинку і надання платних послуг відвідувачам дендропарку є серед головних завдань дендропарку. В цьому контексті оздоровча та культурна функція парку мають бути тісно пов'язані із соціальною функцією, що проявляється через дозвілєві програми. Різноманітність дозвілєвих послуг визначається концепцією розвитку парку як туристично-рекреаційного центру, матеріальним забезпеченням інфраструктури парку та соціальними запитами місцевої громади [10]. Сучасний стан справ, в дендрологічному парку "Олександрія" свідчить, що послуги, які пропонуються в даний час співробітниками парку не відповідають рівню послуг зарубіжних парків, аналогічного спрямування: відсутні програми паркових заходів для організації сімейного відпочинку, дозвілєвої діяльності молоді, обслуговування малозахищених шарів суспільства і осіб похилого віку.

Статистичні дані та соціологічні опитування фіксують тенденцію зниження інтересу молоді до дендрологічного парку "Олександрія" та невідповідність структури запропонованих видів паркової діяльності зростаючим потребам населення, хоча реальні можливості для задоволення потреб населення м. Білої Церкви та приїжджих відвідувачів у паркового комплексу набагато більші ніж їх пропонує адміністрація дендрологічного парку. Тому, крім оглядових екскурсій по парку, існує нагальна потреба розробити тематичні екскурсії (археологічні, літературні, історичні), щоб використати величезний інформаційний потенціал "Олександрії", що нагромадився за сотні років. В цьому контексті важливу роль відіграватиме участь молоді краю у розробці туристичних маршрутів екскурсій, спеціальних дозвілєвих програм, складанні бізнес-проектів рекреаційних комплексів, що відкриває доступ до культурно-історичної спадщини і природних багатств рідного краю різним категоріям громади [6]. Тому спеціалісти у сфері туризму мають добре знати всі культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, художньо-видовищні, розважальні та екологічні об'єкти, які вміщує простір парку, для того щоб мати можливість організувати в ньому специфічні види дозвілєвої діяльності відвідувачів, виробити новітні моделі використання паркового середовища [9].

Зокрема, рекреаційна музейна цінність дендропарку має три аспекти:

а) Археологічні пам'ятки – залишки неолітичної стоянки людини, частина "Змієвих валів" XII ст. Потребує свого ознаменування і цікавий історичний об'єкт, який зберігся з 1702 року на Палієвій горі – вали та рови табору козаків Семена Палія. Події Паліївщини мали соціально-політичне значення, і могли б вшановуватися в театралізованому святі.

б) Архітектурні споруди власне самого парку, що збудовані у XVIII-XIX ст. та музей парку, де можна ознайомитись із історією створення парку, його науковою та виробничою діяльністю, а також із скульптурними творами італійських майстрів, експозицією картинної галереї;

в) Історичні свідчення про перебування російських та українських поетів і письменників: О.С. Пушкіна, Г.Р. Державіна, Т.Г. Шевченка, К.Г. Паустовського, а також встановлена у 1992 році Лава Декабристів, на честь гвардійських офіцерів, учасників війни Росії з Наполеоном (1812 р.) – Пестеля, Бестужева-Рюміна, Муравйова-Апостола, які неодноразово відвідували парк "Олександрію".

Для організації пізнавальних заходів – зустрічей з відомими письменниками і поетами, літературних вечорів, мистецьких дискусій, чудово підходить приміщення відбудованого танцювального павільйону. Також там можна проводити розважальні вечори і різні ігрові програми, вечори відпочинку, ігрові конкурси і програми, танцювальні вечори (для молоді, людей старшого віку тощо), концертні програми, конкурси "Караоке". Оригінальним твором архітектури в стилі класицизму, що має цікаві акустичні властивості є колонада "Луна": слово, мовлене в одному кінці споруди, без змін долинає вздовж стіни до її протилежного кінця, а вимовлене голосно, відлунює назад. Через те й назва відповідна – "Луна" або по-російському "Ехо" [7]. У погожі дні біля колони, можна проводити концерти камерної музики, хорові співи.

Варто запровадити в парку відмічання свят народного календаря: Водохреща, Масниці, Трійці, Івана Купала, Юрія, Спаса, Маковея, Зимона-Золоти, Святого Миколая, Різдва. Ці свята, в першу чергу, пов'язані із почитанням природних сил: води, рослин, неба, землі, що сприяє розвитку планетарного мислення, національного характеру, розуміння вітчизняної та світової культури, взаємозв'язків між націями, діалогу культур.

Соціально-культурний потенціал паркової роботи пов'язаний також із розвитком творчих здібностей і набуттям професійних навичок відвідувачів парку. На території господарської частини, поблизу адміністративного корпусу, знаходяться приміщення, що не використовуються через напіваварійний стан. Після їх реставрації, варто передбачити виділення площ під школи мистецтв, де будуть виставлятися роботи народних майстрів: художньої кераміки, декоративного розпису, різьби по дереву, петриківського розпису, картин на бересті, вишивки гладдю, живопису, килимарства, воскової графіки, оберегів, макетів церков. Художні твори білоцерківчан, як правило, присвячені перлині міста – дендрологічному парку "Олександрія", а тому відвідувачі з інших областей України та зарубіжних країн будуть охоче купувати ці вироби, а можливість ознайомитися з роботами митців, побачити виставки їх творів, навчитися самому малювати, ліпити, вишивати, ткати, звичайно збільшила б кількість відвідувачів дендропарку.

Чимало проблем та рішень здійснюються на рівні місцевої громади, яка сама вибирає оптимальні шляхи гармонізації культурного і економічного життя. Тому місцеві програми розвитку туризму мають бути спрямовані на структурування культурних і природних ландшафтів, на просторову організацію центрів інноваційної і традиційної культури. Зокрема, в межах регіону пропонується освоювати в туристичному плані крім дендрологічного парку й природно-культурний комплекс, що поєднує пам'ятки історії, культури, архітектури міст Білої Церкви та Сквирі із осередками традиційної української культури і природи сіл вздовж долини річки Рось та її приток.

Висновки. В межах дослідження був проаналізований ресурсний потенціал дендрологічного парку і вироблені рекомендації для покращення туристичної діяльності парку як рекреаційної установи. Впровадження інноваційних технологій використання рекреаційно-туристичного потенціалу дендрологічного парку "Олександрія" стане поштовхом для створення змістовно-функціональної моделі соціально-культурного розвитку місцевої громади на засадах охорони й збереження природного й культурного надбання.

Основними характерними видами туристично-екскурсійних послуг і товарів у дендрологічному парку можуть бути: облаштовані постійні маршрути; освітні послуги; організація спортивного, пригородницького, сільського, лікувального і реабілітаційного туризму; спеціальні екологічні та еколого-культурні тури; рекреаційні послуги, в тому числі – прогулянки по околицях парку; проведення спеціальних заходів і акцій (ярмарків, аукціонів, фестивалів, конкурсів, виставок тощо); контрольована заготівля туристами "дарів природи"; продаж екологічно чистих місцевих продуктів харчування; прокат туристського спорядження; виготовлення і продаж сувенірів; виготовлення і продаж спеціальної фото- і кінопродукції.

Література

1. Байрак О. М. Проблеми збереження, відновлення та оптимізації історичних садово-паркових об'єктів / О. М. Байрак // матер. IV Міжнар. наук. конф., присв. 225-річчю дендрологічного парку "Олександрія" "Збереження та реконструкція ботанічних садів і дендропарків в умовах сталого розвитку" 23–26 вересня 2013 р.: – Біла Церква, 2013. – Ч. 1. – С. 10–12.
2. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: Методологія та методика аналізу, термінологія, районування / О. О. Бейдик; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К.: Київ. ун-т, 2001. – 395 с.
3. Галкін С.І. Державний дендрологічний парк "Олександрія" НАН України: історія та сьогодення / С. І. Галкін // Інтродукція рослин: Міжнародний науковий журнал. – 2010. – № 4. – С. 48–54.
4. Галкін С.І. "Олександрія" – рукотворне диво. Розповіді про всесвітньовідомий дендропарк у місті Біла Церква Київської області/ С. І. Галкін. М. Осика. – Біла Церква: ПЦ "Дельфін". – 2003. – 104 с.
5. Екологічною стежкою дендропарку "Олександрія" / [С. І. Галкін, Л. В. Калашнікова, Н. М. Дойко, В. Л. Рубіс, Н. С. Бойко]. Методичні рекомендації зі створення екологічної стежки у дендропарках загальнодержавного значення та парках-пам'яток садово-паркового мистецтва. – Біла Церква: Білоцерківдрук, 2013. – 40 с.
6. Копієвська О. Р. Соціально-педагогічні аспекти організації дозвілля молоді в парковій системі зарубіжжя / О. Р. Копієвська // Соціалізація особистості: Міжкафедральний зб. наук. статей / За заг. ред. А. Й. Капської; Вип.3. – К.: НПУ, 1999. С. 42–51.
7. Пестушко В.Ю. "Александрія": Союз архитектуры и флоры[Електронний ресурс]. – Електронні дані – Вокруг света. – 2005. – № 2. Режим доступу: http://www.vokrugsveta.com/index.php?option=com_content&task=view&id=35.
8. Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: навч. посіб./ І.В. Петрова.– К.: Кондор, 2005. – 408 с.
9. Скрипник М.І. Педагогіка туризму: проблеми, пошуки/ М.І. Скрипник // Гуманітарні науки: науково-практичний журнал. – 2004. – №1. – С. 124–128
10. Черняк І.В. Городские и развлекательные парки /И.В. Черняк // Научно-технические достижения и передовой опыт в области материально-технического оснащения учреждений культуры. Информ. сб. – М., 1993. – Вып. 1. – С. 153–156.

References

1. Bairak O. M. (2013). Problems of maintenance, renewal and optimization of the historical park and the garden objects. Proceedings of The Fourth International Scientific Conference sanctified to the 225year of dendrology park "Oleksandrija" "Maintenance and reconstruction of botanical gardens and the dendrology parks in the conditions of steady development (pp. 10-15). Bila Tserkva[in Ukrainian].
2. Beidyk O. O. (2001). Recreational- tourist resources of the Ukraine : Methodology and methods of analysis, terminology, districting Kyiv: Kyiv. nats. un-t im. T.Shevchenka. [in Ukrainian].
3. Halkin S.I. (2010). State dendrology park "Oleksandrija" the National academy of sciences of the Ukraine : history and present time. Introduksiia roslyn : Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal, 4. 48-54. [in Ukrainian].
4. Halkin S.I. . & M. Osyka. (2003). "Oleksandrija" is a man-made miracle. Stories about world-wide dendrology park in the city Bila Tserkva the Kyiv area . Bila Tserkva: PTs "Delfin". [in Ukrainian].
5. Halkin S. I., Kalashnikova L. V., Doiko N. M., Rubis V. L., Boiko N. S. (2013). By the ecological path of dendrology park "Oleksandrija" Methodical recommendations are from creation of the ecological path in dendrology park of the national value and parkas-sights of park and the garden art. Bila Tserkva: Bilotserkivdruk.[in Ukrainian].
6. Kopiiivska O.R. (1999). Socialpedagogical aspects of organization leisure of the young people are in the park system of foreignness. Sotsializatsiya osobystosti,3,42-51. [in Ukrainian].
7. Pestushko V.Y. (2005). Alexandria: Union of architecture and the flora Vokrug sveta,2 Retrieved from http://www.vokrugsveta.com/index.php?option=com_content&task=view&id=35 [in Ukrainian].
8. Petrova I.V. (2005). Leisure is in the foreign countries. Kyiv: Kondor[in Ukrainian].
9. Skrypnyk M.I. (2004). Pedagogics of the tourism : problems, searches. Humanitari nauky : naukovopraktychnyi zhurnal,1,124-128[in Ukrainian].
10. Chernyak I.V. (1993). City and the entertaining parks. Scientific and the technical achievements and best practices in area of the material equipment of cultural institutions.Moskva, 1, 153-156. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 15.02.2017 р.